

Opinions of Primary School Teachers about Protectionist Values*

Recep ÖZKAN**

ABSTRACT. With this work, it is aimed to indicate the opinions of primary school social sciences teachers, first correspondences of primary school text books, about protectionist values. It has the qualifications of a “search” model, and includes survey techniques. It is important to keep the continuity of transfer of the values through the generations by the means of education. Within this process, verbal and vocal cultural products have a solid place. Here, it is aimed to indicate the approaches of primary school teachers about transferring to the students, this above mentioned natural process, the values like respect, authority, discipline, trust, commitment, tradition, protection, self-sacrifice, solidarity and communion. Contemporary views and definitions are required in shaping the protectionist values in the society according to developments and modernities.

Key Words. Protection, Protective Values, Text Books, Tradition, Traditional Society, Primary School Social Sciences Teachers.

* This study is prepared and development from doctoral dissertation which is completed in 2006.

** Assist. Prof. Dr., Niğde University, Faculty of Education, recepozkan33@hotmail.com

SUMMARY

Purpose and Significance: Within this analysis, it has been aimed to indicate the attitudes of the social sciences teachers of primary schools about protectionist values. The behaviours and attitudes of these teachers, lecturing especially social sciences related courses, are important in getting individuals accept these values. Here, it will be tried to indicate the thoughts of teachers about protectionist values, and further the problem about how protectionist values effect the young generations will be investigated.

Methods: Basically bears a search and investigation qualification. Besides, survey and literature search techniques were used. Statistical information from Ankara National Education Administration has been used for investigation on primary school teachers set. Thinking about possible no answer cases in the survey, out of 500 primary school social sciences teachers, the no answer and missing info cases have been filtered to get 396 teachers eventually in hand.

Results: Its introduced that protectionist values still keep their existence in especially traditional societies as an important means in socialization of individuals, beliefs and traditions are important in preservation of protectionist values, additionally the university environment where teachers are educated are important in teachers picking up and accepting themselves these values. Primary school level is indicated as an important stage in transferring these values to the individuals.

Discussion and Conclusions: In the traditional societies where protectionist values have a big effect of sanction, individual perceive the society as the basic reason of its existence. This effect individualism, and causes that individuals dedicate themselves to the society. The resultant commitment feeling adversely effects the self development and openness sides of the individuals. Little differentiations within the texture of the society is perceived by the individual as a threat such that the spiritual and holy values will be lost. Its important for the individual and society health that the values are adapted to contemporary changes. For these values to carry out their social control mechanism roles in the best way, they need to be redefined according to the changes and modernities in social structure. Its inevitable that there will be discomfort in the societies where the values which are insufficient to follow these changes are also insufficient to control the society.

İlköğretim Öğretmenlerinin Himayeci Değerlerle İlgili Görüşleri*

Recep ÖZKAN**

Öz.Bu çalışmada ilköğretim ders kitaplarının birinci derece muhatapları olan ilköğretim sosyal alan ders öğretmenlerinin himayeci değerlerle ilgili görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

İlköğretim sosyal alan ders öğretmenlerin himayeci değerlerle ilgili görüşlerinin belirlenmeye çalışıldığı bu araştırma tarama modeli niteliğinde olup literatür taraması ve anket teknikleri kullanılmıştır.

Eğitim aracılığı ile değerlerin kuşaklar arası aktarımla devamlılıklarının sağlanması önemlidir. Bu süreçte ise sözlü ve yazılı kültür ürünlerinin önemli bir yeri vardır. Sözlü kültür ürünlerinin yanında, bir kültür aktarıcısı olan öğretmenler de önemli bir yer tutar. Bu çalışmada, bu doğal gelişmenin; itaat, saygı, otorite, güven, bağlılık, gelenek, himaye, yardımlaşma, fedakarlık, paylaşma gibi değerlerin öğrencilere aktarımında ve kavratılmasında bu işin birinci derecede muhatapları olan ilköğretim sosyal alan öğretmenlerinin himayeci değerlerle ilgili görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Öğrencilere, okul içi ve okul dışı yaşamlarında himayeci değerlere uygun olarak davranmaları gerektiği, geleneksel toplumlarda, himayeci değerlerin bireylerin içinde yaşadıkları topluma sağlıklı uyumlarında önemli bir etkiye sahip olduğu, himayeci değerlerin toplumda benimsenerek günümüze kadar varlığını korumasında inanç ve geleneklerin önemli bir etkisinin olduğu, toplumdaki himayeci değerlerin, gelişmelere ve yeniliklere uygun hale getirilmesi için yeni anlam ve tanımlamalara ihtiyacı duyulduğu gibi noktalarda öğretmenlerin büyük çoğunluğunun olumlu görüş bildirdikleri görülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Himaye, Himayeci Değerler, Ders Kitapları, Gelenek, Geleneksel Toplum, İlköğretim Sosyal Alan Öğretmenleri.

* Bu çalışma, 2006 tarihli doktora tez çalışmasından geliştirilerek hazırlanmıştır.

** Yrd.Doç.Dr., Niğde Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, recepozkan33@hotmail.com

GİRİŞ

Bireylerin ve toplumun yaşam biçimine etki ederek onların hayatlarına yön veren, var olma nedenlerini ortaya koyan değerler önemli davranış kalıplarıdır. Rocker'ın, bir kişi ya da bir topluluğun ideal kabul ettiği varolma ya da hareket etme tarzı olarak tanımladığı (Akt. Doğan, 2004: 323) değer kavramı, hayranlık duyulan, ilham ve model alınan bir üst davranış kalıbının varlığı ve kabulü düşüncesine işaret eder (Doğan, 1999: 47). Bir toplumda bireylerin yaşama biçimlerinde ve günlük alışkanlıklarında etkili olan toplumsal davranış kalıpları olarak işlev üstlenirler. Değerler, bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez olduğu hakkındaki inançtır (Güngör, 1993: 27). Öyle ki, değerler bireyin günlük yaşamında bilinçli ya da bilinçsiz olarak sergilediği tüm tavır ve hareketlerin genel yöneticileri (Dönmezer, 1990: 253) konumunda olup benlikle ilişkilidir. Değer ve benlik bir eylemin iki cephesidir. Yaratıcı eylem bir yandan değer alanını, öte yandan benlik alanını genişletir (Ülken, 2001: 218). Tavır ve hareketlere yön verir. Tavır ve hareketlerin genel yöneticisi konumundaki değerlerin öğrenilmesinde ise eğitim kurumları önemli bir rol üstlenir.

Eğitim kurumları, bireylere yaşadıkları toplumun değerlerini aktararak toplumsallaşmalarını sağlarlar. Bununla birlikte, bireyleri çağa uygun bilgi ve becerilerle donatma görevini de üstlenirler. Toplumsal değerlerin çağa uygun olarak yenilenmesini ya da çağın şartlarına göre geçerliliğini yitirmiş değerlerin yerine yeni değerlerin yerleştirilmesini sağlamaya çalışmak modern toplumda eğitime yüklenen birincil görevler arasındadır. Bu durum ise eğitimin sosyalleşmeyi sağlama görevleri arasındadır. Sosyalleşme denildiği zaman insanın biyolojik bir varlık iken aynı zamanda sosyal bir varlık olması, insan toplumunun bir üyesi haline gelmesi anlaşılmalıdır (Güngör, 1993: 23).

İnsanın insan olma özelliğine sahip olmasını sağlayarak onu diğer canlılardan ayıran bir niteliğe sahip olan değerler, bireylerin hedeflerine ulaşmasında etkilidir. Birey davranışlarının ilham kaynağı olan değerler istek ve eğilimden önce gelir ve onun ortaya çıkmasını sağlar (Brubacher, 1986: 42). Birey yaşamında, sahip olduğu değerler etkisi altında ve bu değerlerin ışığında iyiye, doğruya ve güzele karar verebilmektedir. Değerler, insanların gerek maddi evrenleriyle, gerekse birbirleriyle -hatta kendileriyle- kurdukları ilişkilerde nasıl davranacaklarına ilişkin bir takım kuralların da belirlenmesine kaynak oluştururlar (İsen, 2002: 20).

Sosyal bir varlık olma sürecinde birey, içinde yaşadığı sosyal ortamlarla birlikte şekillenir. Aile, okul ve iş çevresi sözü edilen bu ortamların başında gelir. İnsan bu ortamların ufku ve gereksinimleriyle kuşatılmıştır. Bu nedenle insanın gereksinim ve istekleri büyük ölçüde toplumun gereksinim ve istekleridir. Kendine özgü değer ve alışkanlıklara sahip olan bu toplumsal ortamlar bireylerde kendi yapılarına uygun beklentiler üretir (Doğan, 2002: 144). Bu beklentilerin oluşturulmasında değerler sistemi önemli bir işleve sahiptir. İşte sosyal sistemin bir elemanı olarak değerler sistemi, toplumun özünü teşkil eder. Her türlü toplum değişmesi için, halkın değerler sistemini dikkate almak gerekir (Türkdoğan, 1977: 27). Önem atfedilen ve dikkate alınması gereken bu değerlerin çağın gereklerine

uygunluk taşıması da önemlidir. Bütün hayatı değerler sisteminin etkisi altında olan geleneksel toplumda bireyin çağı yakalaması, değerler sisteminin çağa uygunluğuyla orantılıdır.

Geleneksel toplumun aile merkezli eğitimi sanayi devrimiyle birlikte yerini örgün eğitime bıraktığında eğitimin geleneksel bağlamı olan aile yerine okul yeni toplumun yükselen değeri olmuştur (Doğan, 2002: 219). Okulun bu yükselen değeri, bilgi toplumunda da yerini korumaktadır. Okul özelinde bireye yönelik eğitim faaliyetleri önemli bir yer tutar. Bireyin bilgi toplumunda hak ettiği yeri alması okulun görevleri arasındadır. Bilgi toplumunun değerleri bireyi öne çıkararak değerlerdir. Geleneksel toplum değerleri ise bireyi mensubiyetleri ile sınırlayan değerlerdir. Böyle bir toplumda birey mensubiyetlerine bağlılığı oranında vardır. Geleneksel toplumda bireyden çok mensubiyetleri yani grubu, cemaati, derneği vb. öne çıkar. Bireyde meydana gelecek değişme bunlarda gerçekleşecek değişimle sınırlıdır. Birey mensubiyetlerinin izin verdiği oranda değişebilmektedir. Bu nedenle de geleneksel toplumlarda değişime karşı olumsuz tavır söz konusudur. Çünkü geleneğe yapılan itiraz topluluğun hayatına yönelmiş bir tehlike demektir (Güngör, 1990: 33).

Zamana göre anlam ve sınırları değişen toplumsal değerler yeni yaklaşım ve yorumlara ihtiyaç göstermektedir. Değerlere yüklenen anlamların, içinde yaşanılan ve gelecekte yaşanılacak olan toplumsal ortamlarla uyumlu olması bireyin ve toplumun çağı yakalamasında önemlidir. Bunu başarmak geleceğe hazır olmak demektir. Geleneksel toplumlarda geçmişe olan sıkı bağlılık önemli bir erdem olarak kabul edildiği için bu durumun gerçekleşmesi zor olmaktadır. Geleneksel kültürlerde geçmişe, önceki kuşakların tecrübelerini içerdiği ve sürdürdüğü için saygı gösterilir ve toplumsal simgelerine değer verilir. Bu durumda düşünce dünyası, geleneğin yeniden yorumu ve açıklamasıyla sınırlıdır. Terazinin geçmiş tarafı gelecek tarafından daha ağırlıklıdır (Giddens, 1994: 40).

Geleneksel değerlere sıkı sıkıya bağlı toplumlarda, gelişmeler karşısında geçerliliğini yitirmiş değerlerin terk edilmesi ve yeni değerlerin kabulü oldukça zor ve zaman alıcıdır. Çünkü birey hayatını geçmişle iç içe sürdürmekte ve hiçbir zaman bütünüyle geçmişinden kopmamaktadır. Yaşam alanında yeni kültürel değerlerin etkisi söz konusu olsa dahi düşünce alanında geçmişinden devralınan kültürel değerlerin etkisi oldukça yüksektir.

Birey, bir yandan geleceği yakalama istek ve hırsıyla yeniliğe açık olmaya çalışırken, bir taraftan da geçmişin güçlü etkisi ve alışkanlığını üzerinden atamamakta, atmamak istemektedir. Bu çelişki ve ikilem içerisinde üretkenlik çabasında zorlanabilmektedir.

Toplumdaki üretici güçlerin en yaratıcısı, en güçlüsü, en dinamiği olan insan, yine kendi eliyle kendini biçimlendirir (Kongar,1982: 96). Bu biçimlendirme sürecinde bireyin ve dolayısıyla toplumun benimsediği düşünsel temeller eğitimin nasıl yönetileceği konusunda etkili olmaktadır (Erdoğan, 1995: 43-44). Eğitim yönetiminde olumlu ve çağı yakalama çabalarından uzak anlayışlar toplumsal alanda

bunalımlara neden olmaktadır. Gittikçe görelî bir hızla modernleşmekte olan bir toplum haline gelme dolayısıyla, bugün, kendini iyice belli eden bir değer bunalımı söz konusudur (Ertürk, 1981: 9). Canlılığını yitirmemiş bazı köklü değerler, zaman zaman birbirleriyle kaynaşmış olarak, çoğu zaman da çelişerek, bir arada yaşamaktadırlar. Bu nedenle de bir değerler kargaşası varlığını her gün biraz daha yoğun bir biçimde belli etmektedir. Tutarlı bir değerler sistemine yönelmeyi kolaylaştırabilecek ölçütler hususundaki kararsızlıklar, bu kargaşayı daha da arttırmaktadır (Ertürk, 1981: 9). Değer kargaşası içerisinde birey kendisini geçmişe adayarak rahatlamaya, huzura yönelmektedir. Bu yöneliş bireyi mensubiyetlerine yani grubuna, cemaatine bağlılığa sürükleyerek bireyselliğini engellemektedir. Bu nedenle bireylerin mensubiyetlerine bağımlı hale gelmesinde değerlerin büyük ölçüde etkisi söz konusudur.

Bu aşamada sorun, toplumsal yapıyı meydana getiren temel toplumsal kurumların, geleneksel değerlerle sıkı sıkıya çevrili olan bir toplumun büyük bir istek belirtmiş olsa da toplumsalın getirdiği sınırlılıkları nasıl aşacağı sorunudur. Cemaat ve dernek merkezli; müdahaleci ve ataerkil itaat kültürlerinden nasıl birey çıkacağı, üstelik tüm bu mensubiyetlerden kurtularak kendi ayakları üzerinde bireyin nasıl duracağı sorunudur (Ertürk, 1981: 49). Bireyin cemaatten bağımsız olarak var olması ve buna uygun davranış üretmesi kendi özlük hakları çerçevesinde yeni bir dünya kurması ise gerçekten kolay değildir (Doğan, 1990: 85). Çünkü geleneksel toplumun kültürü emrivakilere yatkın bir kültürdür. Böyle bir kültürle yoğrulmuş bireyin toplumda ön plana çıkması zordur. Dolayısıyla böyle bir yapıya sahip toplum, ortak bir biz bilincini, bireyin aşkın ideali olarak tüm üyelerine kabul ettirir. Bu tür bir toplumda birey kayıtsız şartsız topluma adanmış bir varlıktır (Doğan, 2000: 4-6). Birey toplumu için vardır. Toplum için çalışmaktadır. Kendisinden önce toplumu düşünmektedir.

Ortak biz bilincinin etkisiyle güç kazanan himayeci değerler (itaat, saygı, hürmet, otorite (yetke), güven, itimat, bağlılık, tabi olma, sadakat, gelenek-görenek-adet-töre-örf, koruma, kollama, himaye (muhafaza), birlik, beraberlik, yardımlaşma (yardım), dayanışma, fedakarlık, paylaşma) birey hayatının vazgeçilmez bir parçası haline gelmektedir. Hayatının her alanında bu değerler bireyi yönlendirmektedir. Değerlerle kuşatılmış bir toplumda, dini inançlar dahi geleneklerle şekillendirilerek yerine getirilmeye çalışılmaktadır. Doğumundan ölümüne kadar hayatının tüm evrelerinde, birilerinin yardım ya da desteğiyle ayakta kalmaya alışmış olan birey karşılaştığı her güçlükte kendisini himaye edecek birilerini aramaktadır. Bu nedenle kendi ayakları üzerinde kalamayan insanların ayakta ve hayatta kalma çabasında yönelindikleri gruplar büyük ölçüde onların sığınakları olmaktadır (Doğan, 2000: 7). Yaşamını bu denli güçlü bir etkiyle kuşatan grup yaşamı etkisiyle birey, himaye kültürünün koruyucusu ve uygulayıcısı durumuna gelmektedir.

Himayeye ve korumaya yatkın insanlar bireysel girişim ve bireysel karar vermede güçlük çekmektedirler. Kendilerini, biri ya da birilerinin himayesi altında görmeye her zaman yatkındırlar. Bu tür insanların, kendi başlarına bir iş yapmaları, kendi başlarına girişimde bulunmaları, bağımsız karar vermeleri zor olmaktadır. Dolayısıyla kendilerini yönlendirecek birilerini gördükleri zaman da her şeyleriyle

kendilerini onlara teslim edebilmektedirler. Korumacı geniş aile ortamında yetişen bu tür insanlar, aile ortamından gelen bu alışkanlıklarını hayatları boyunca sürdürme eğilimindedirler (Doğan, 2002: 216).

Birey yaşamında alışkanlık haline gelen değerler, zaman içerisinde nesilden nesile aktararak devam ede gelmiştir. Alışkanlıklar ise bireyi her yeni şeye karşı dirençli kılar (Berkes, 1977: 23). Birey alışık olmadığı şeylere zararlı, olumsuz, kendisi için bir anlam ifade etmeyen şeyler olarak bakar. Alışkanlıkları dışındakilere zararlı olarak yaklaştığı için bunlara daha sıkı sarılır. Bu durumdaki birey, gelişmeler de kapalıdır. İtaate, boyun eğmeye alışmış birey, bu durumu kendisi için bir zorunluluk olarak hisseder. Hayatının her evresinde alışkanlıklarını uygulamaya çalışır. Sonuçta özgün olmaktan, içinden gelene kulak vermekten, farklı davranmaktan korkan bireylerden oluşan bir toplum ortaya çıkar. Dolayısıyla her ortam ve düzeyde otorite arayışı, itaat (Belge, 1977: 115) kendini gösterir. Örneğin, itaat kültürünü bir değer olarak benimsemeyi alışkanlık haline getirmiş ailenin itaatkâr bireylere ödül vermesi kadar doğal bir şey olamaz. Buna karşılık böyle bir kültürde itaatsizlik, isyan ve aykırılığın da pirim alması söz konusu değildir (Doğan, 2000: 127).

Geleneksel toplumlarda himayeci değer ve alışkanlıklar, toplumların belirleyici özellikleri olarak onların kendilerine özgü yaşam tarzlarını ortaya çıkarmakta, insanların -hayatlarına anlam katarak, onları yönlendirerek- yaşam felsefeleri haline almaktadır. Bu durum toplumda uygulanan eğitim felsefesine de etki etmektedir. Çünkü toplumsal yapı, eğitim sisteminin oluşmasında etkili olurken, eğitim sistemi de toplumsal yapının devamlılığının sağlanmasında önemli bir etkiye sahiptir. Toplumlara özgü eğitim sisteminin oluşmasında ve toplumsal yapının şekillenmesinde eğitim felsefesinin önemi büyüktür. Eğitim felsefesinin oluşmasında ise yaşam biçimi belirleyici olmaktadır.

Eğitim aracılığı ile değerlerin kuşaklar arası aktarımla devamlılıklarının sağlanması önemlidir. Eğitimin sistemli, amaçlı, planlı ve programlı yapıldığı yer olan okul ise değerlerin özellikle himayeci değerlerin korunması ve aktarımında önem arz etmektedir. Çeşitli sınıflarda okutulan, özellikle sosyal alan içerikli dersler ve bu dersleri okutan öğretmenlerin değerlerle ilgili tutum ve davranışları, değerlerin bireylere benimsetilmesinde önemlidir. Bu çalışmada, konunun birinci derecede muhatapları öğretmenlerin himayeci değerlerle ilgili olarak ne düşündükleri belirlenmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla himayeci değerlerin genç kuşakları nasıl etkilediği problem konusu yapılmıştır.

Araştırmanın amacı, İlköğretim sosyal alan ders öğretmenlerinin himayeci değerlerle ilgili görüşlerinin belirlenmesidir.

YÖNTEM

İlköğretim sosyal alan öğretmenlerin himayeci değerlerle ilgili görüşlerinin belirlenmeye çalışıldığı bu araştırma tarama modeli niteliğindedir. Ayrıca çalışmada literatür taraması ve anket teknikleri kullanılmıştır.

İlköğretim sosyal alan ders öğretmenlerinin araştırma evreninde Ankara merkez ilçelerde yaklaşık on bin öğretmenin görev yaptığı varsayılmıştır. Ankara'daki İlköğretim öğretmenleri evreninden veri toplanacak öğretmen örneklem çapının belirlenmesinde Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden alınan 2002–2003 öğretim yılı istatistikî bilgiler esas alınmıştır.

Araştırmanın öğretmen evrenini sadece 5 ve 8. sınıf sosyal alan öğretmenleri oluşturmasına rağmen, bu evreni temel olarak örneklem çapının belirlenmesinde bir problemle karşılaşmıştır. Çünkü İlköğretim öğretmenlerinin alanlara göre dağılımı bilgisi elde edilememiştir. Örnek çapının belirlenmesindeki bu problemin üstesinden gelebilmek için şöyle bir yol takip edilmiştir. Araştırmanın yapıldığı zaman itibarıyla Ankara merkez ilçelerinde toplam 17527 İlköğretim öğretmeni bulunmaktadır. Bunların yaklaşık 10.000'inin sosyal alan öğretmeni olabileceği varsayımından hareketle, araştırma evreninin çapı 10000 olarak benimsenmiştir. Buradan hareketle basit tesadüfî örnekleme yöntemine göre, örneklem çapı aşağıdaki gibi hesaplanmıştır.

$$n = \frac{N \times Z^2 \times p \times q}{N \times d^2 + Z^2 \times p \times q}$$

Burada:1

N: Evren çapı

Z: Güvenilirlik düzeyi

d: Duyarlılık miktarı

p: İncelenen olayın görülüş oranı

q: İncelenen olayın görülmeşiş oranı

n: Örnek çapı

Örneklem çapının “p” oranına dayalı olarak hesaplanmasının nedeni uygulanan anketteki soruların yapısından ileri gelmektedir. Şöyle ki, soruların ölçeceği herhangi bir gerçek ölçme ölçeğine dayanmamakta ve dolayısıyla değişkenler de nicel değildir. Seçeneklere dayalı olarak düzenlenen anketin soruları “nitel değişken” karakterindedir. Bu nedenle her bir soruya denekler ya “katılıyorum” ya da “diğer seçenekler” olarak cevap vermektedir. Bu durum da “p” oranına dayalı bir örneklem çapı hesaplanması zorunluluğunu göstermektedir.

¹ Bkz:Taro Yamane, **Temel Örnekleme Yöntemleri**, Çev: A. Esin, M.A. Bakır vd., Literatür, 2001, s.116-119.

Örneklem çapının hesabında kullanılan yukarıdaki formüllerde “p” ve “q” oranları 0.5 olarak alınmış olup böylece çekilebilecek en yüksek örnek çapına ulaşılmıştır.

Yine örneklem çapının elde edilmesinde %95 güven düzeyi ($Z=2$) ve %5 duyarlılık düzeyleri ($d=0.05$) kullanılmıştır. Böylece, araştırmanın örneklem çapı aşağıdaki gibi hesaplanır.

Araştırma evreni için %95 güven ve %5 duyarlılıkla yapılacak tahminler için örneklem çapı 384 olarak belirlenmiştir.

$p=0.5$ ve $q=0.5$ alınarak en yüksek örnek çapının elde edilmesi ile, İlköğretim sosyal alan öğretmenleri evreninin büyüklüğünün bilinmemesi problemi böylece aşılmış olmaktadır. Evrenin büyüklüğü, tüm İlköğretim öğretmenlerin sayısı (17527) olarak alınmış olsa bile bu durumda örnek çapı sadece 7 birim artarak 391 olacaktır.

Bu araştırmada olası cevapsızlık durumları düşünülerek 500 İlköğretim sosyal alan öğretmenine uygulanan anket çalışmasında cevapsızlıklar ve eksik bilgilerin olduğu anketler çıkarıldıktan sonra toplam 396 İlköğretim sosyal alan öğretmeninden veri toplanmıştır. Böylece gerekli örnek çapının da biraz üzerinde bir veri kümesi elde edilmiştir.

Öğretmenlere uygulanacak anketin, geliştirilmesi bir ön çalışmaya dayanmaktadır. Çalışmada, himayeci değerlerle ilgili sorular, ilgili literatür incelemesine dayanarak oluşturulmuştur. Hazırlanan anket taslağı, anketin uygulanacağı İlköğretim öğretmenlerinden 15 kişilik bir gruba uygulanarak, soruların anlaşılabilirliği ve işlerliği ile ilgili sorunlar tespit edilmiştir. Öğretmenlerin anlamakta bir şekilde sorun yaşadığı sorular cümle yapıları ve nitelik bakımından gözden geçirilerek aynı grup üzerinde tekrar uygulanmıştır. Bu ön çalışmaya dayalı gözlemlenen durumlar ışığında, anket taslağı eğitim bilimleri alanında Prof., Yrd Doç., ve Araştırma Görevlilerinden oluşan alan uzmanları ile tartışılarak geliştirilmiştir. Bütün bu aşamalardan sonra alanda uygulanacak ankete son şekli verebilmek ve ortaya çıkabilecek muhtemel problemleri bertaraf edebilmek amacıyla son bir defa daha başka bir 20 kişiden oluşan İlköğretim öğretmenleri grubuna bir uygulama daha yapılmıştır. Yine, geri bildirimlerin ışığında gerekli olan düzeltmeler yapılarak uygulanacak forma ulaşılmıştır.

Ön çalışma sırasında, öğretmenlerin azımsanmayacak bir kısmı, beş seçenek halinde hazırlanmış sorulara cevap verirken, seçenekler arasındaki ayrımın belirgin olmadığını ve seçimde zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Bu nedenle bu durum ciddi bir sorun olarak dikkate alınmış, cevap güvenilirliğini düşürmemek için, konu istatistik uzmanları ile de tartışılarak, tüm sorular için anketteki seçenek sayısını üçe (katılıyorum-kısmen katılıyorum-katılmıyorum) indirilmiştir.

Anket formuna ilişkin yukarıda bahsedilen birinci aşama çalışma tamamlandıktan sonra, güvenilirlik ve geçerlilik çalışması aşamasına geçilmiştir. Bu amaçla anket, 100 İlköğretim öğretmenine (daha sonra bu gruba uygulama yapmamak üzere) için uygulanmıştır. Bu çalışmadan elde edilen verilerin, SPSS

paket programı kullanılarak geçerlilik ve güvenilirlik için istatistiksel analizleri yapılmıştır.

Güvenilirlik çalışması için madde analizi ve faktör analizi yapılmıştır. Himayeci değerlere yönelik anketin faktör analizi ve madde analizi 18 soru için yapılmıştır. Ancak, yapılan analizde 3. ve 5. sorulara ilişkin faktör yükleri düşük olduğundan bireylerin cevaplarını açıklama gücü düşük olup bu sorular anketten çıkarılmıştır.

İl Millî Eğitim Müdürlüğü aracılığıyla Ankara Valiliği'nden alınan anket uygulama izni ile birlikte, merkez ilçelerde daha önceden tespit edilmiş okullar, bizzat araştırmacı tarafından tek tek ziyaret edilmiştir. Okul müdürlerinin de onayı alınarak, öğretmenler odasında çalışmanın amacı anlatılmış ve öğretmenlerden yardımları istenmiştir. Anket teneffüslerde bizzat öğretmenlere araştırmacı tarafından verilerek açıklamalar yapılmıştır. Bazı okullarda öğretmenlerin geniş bir zamanda cevaplama istekleri doğrultusunda anketlerin okul müdüründe toplanması istenilerek, ileri bir tarihte anketler okul müdürlerinden alınmıştır.

Bilgisayar ortamında istatistiksel değerlendirmesi yapılan soruların tabloları oluşturulmuştur. Bu aşamada Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi ve Gazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi İstatistik Bölümü öğretim elamanlarının görüşlerinden de yararlanılmıştır.

BULGULAR

Tablo.1. Öğretmenlerin Anket Sorularına Verdikleri Cevaplar

Sorular	Öğretmen %	
Ders kitaplarında yer alan himayeci değerler öğrencilerin bireysel gelişimlerini olumsuz yönde etkilemektedir	Katılıyorum	17.2
	Kısmen Katılıyorum	39.6
	Katılmıyorum	43.2
Ders kitaplarında yer alan himayeci değerler öğrencilerin günlük hayatlarında bireysel hareketlerini olumsuz yönde etkilemektedir.	Katılıyorum	18.2
	Kısmen Katılıyorum	35.6
	Katılmıyorum	46.2
Himayeci değerlerin ders kitaplarında yer alma sıklığı, kitapların yazarlarının himayeci değerlerle ilgili tutumlarıyla ilgilidir.	Katılıyorum	39.3
	Kısmen Katılıyorum	43.9
	Katılmıyorum	16.8
Öğretmenlerin himayeci değerlerle ilgili tutumları, ders kitaplarında yer alan himayeci değerlerin öğrencilere aktarılmasında ve yorumlanmasında etkili olmaktadır.	Katılıyorum	46.3
	Kısmen Katılıyorum	40.5
	Katılmıyorum	13.2
Himayeci değerler ders kitaplarında ağırlıklı bir şekilde yer almaktadır.	Katılıyorum	25.8
	Kısmen Katılıyorum	54.5
	Katılmıyorum	19.7
Çağımızın evrensel değerleriyle tarihten gelen himayeci değerlerin ders kitaplarında bir arada bulunması öğrencilerde çatışmaya neden olmaktadır	Katılıyorum	28.8
	Kısmen Katılıyorum	38.4
	Katılmıyorum	32.8
Öğrencilere, okul içi ve okul dışı yaşamlarında himayeci değerlere, uygun olarak davranmaları öğretilmelidir.	Katılıyorum	58.6
	Kısmen Katılıyorum	28.3
	Katılmıyorum	13.1
Öğrencilere, okul içi ve okul dışı yaşamlarında himayeci uygun olarak davranmaları öğretilmelidir.	Katılıyorum	83.2
	Kısmen Katılıyorum	12.5
	Katılmıyorum	4.3

Tablo1. (Devamı)

Çağımızın (bireyselleşme, demokrasi, insan hakları, vb.) evrensel değerleriyle gelenekten gelen himayeci değerler arasında çatışma yaşanmaktadır.	Katılıyorum	47.1
	Kısmen Katılıyorum	39.9
	Katılmıyorum	13.0
Toplumdaki himayeci değerlerin, gelişmelere ve yeniliklere uygun hale getirilmesi için yeni anlam ve tanımlamalara ihtiyacı vardır.	Katılıyorum	65.4
	Kısmen Katılıyorum	27.3
	Katılmıyorum	7.3
Geleneksel toplumlarda, himayeci değerler bireylerin içinde yaşadıkları topluma sağlıklı uyumlarında önemli bir etkiye sahiptir.	Katılıyorum	57.7
	Kısmen Katılıyorum	32.9
	Katılmıyorum	9.4
Öğretmenlerin cinsiyetleriyle, himayeci değerleri öğrencilerine öğretmelerindeki tutumları arasında önemli bir ilişki vardır.	Katılıyorum	30.1
	Kısmen Katılıyorum	33.5
	Katılmıyorum	36.4
Himayeci değerlerin toplumda benimsenerek günümüze kadar varlığını korumasında inanç ve geleneklerin önemli bir etkisi vardır.	Katılıyorum	67.6
	Kısmen Katılıyorum	24.9
	Katılmıyorum	7.5
Üniversite ortamı öğretmen adaylarının himayeci değerleri benimsemelerinde etkili olmaktadır.	Katılıyorum	23.7
	Kısmen Katılıyorum	45.5
	Katılmıyorum	30.8
Himayeci değerlerin bireylere benimsetilmesinde İlköğretim dönemi önemli bir etkiye sahiptir.	Katılıyorum	72.8
	Kısmen Katılıyorum	21.0
	Katılmıyorum	6.1
Himayeci değerler bireylerin içinde yaşadıkları grup ve toplum hayatına kayıtsız şartsız uyumlarının sağlanmasında etkilidir.	Katılıyorum	34.4
	Kısmen Katılıyorum	47.6
	Katılmıyorum	18.1

Öğretmenlerin verdikleri cevaplarda, katılıyorum ve kısmen katılıyorum seçenekleri birlikte değerlendirildiğinde sorulara, ankete katılan öğretmenlerin çoğunluğunun aynı cevabı verdikleri görülmektedir.

Öğretmenler, ders kitaplarında yer alan himayeci değerlerin öğrencilerin bireysel gelişimlerini ve günlük hayatlarında bireysel hareketlerini olumsuz yönde etkilediğini belirtmişlerdir. Öğretmenler, himayeci değerlerin ders kitaplarında ağırlıklı bir şekilde yer aldığını, bu durumun ise ders kitabı yazarlarının himayeci değerlerle ilgili tutumlarından kaynaklandığı görüşündedirler. Ders kitaplarındaki bu değerlerin öğrencilere aktarılmasında ve yorumlanmasında öğretmen tutumlarının öne çıktığı görüşü ağırlık kazanmaktadır.

Ders kitaplarındaki himayeci değerlerle evrensel değerlerin bir arada bulunmasının öğrencilerde çatışmaya neden olduğu belirtilmekle birlikte, öğrencilere okul içi ve okul dışı ortamlarda himayeci değerlere uygun davranmalarının öğretilmesi gerektiği görüşüyle ilgili olarak, öğretmenlerin yüksek oranda aynı düşüncede oldukları görülmektedir. Bunlara karşın öğretmenler yine de himayeci değerlerin çağın gereklerine göre yeni anlam ve tanımlamalarla donatılması gerektiğini belirtmektedirler.

Himayeci değerlerin özellikle geleneksel toplumlarda, bireylerin toplumsallaşmasında önemli bir unsur olarak varlıklarını korudukları, inanç ve geleneklerin himayeci değerlerin korunmasında önemli olduğu, ayrıca öğretmenlerin bu değerleri benimsemelerinde lisans öğrenimi gördükleri üniversite ortamının da etkisinin olduğu öne sürülmektedir. Himayeci değerlerin bireylere öğretilmesinde ilköğretim dönemi önemli bir eğitim kademesi olarak belirtilmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Birey davranışlarının temel yönlendiricisi ve belirleyicisi olan değerler insanı insan yapan ve onu diğer canlılardan farklı kılan nitelikler olup bireyin hareket alanının sınırlarının belirlenmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Değerler bireylerin önem verdikleri şeyleri tanımlayarak istek, tercih, arzu edilen ve edilmeyen durumları göstermede etkilidir. Dolayısıyla değerler, bireylerin iyi-kötü, güzel-çirkin, doğru-yanlış gibi vasıflarının belirlenmesinde ve hayata bakışlarında önemli belirleyicilerdir.

Geleneksel toplumda değerler sistemi mensubiyeti de beraberinde getirir. Çünkü böyle bir toplumda birey mensubiyetleri ile vardır. Bireyin değeri ve önemi himayeci değerlere olan bağlılığı oranında öne çıkarır. “Birlik-beraberlik”, “saygı”, “bağlılık”, “himaye”, “güven”, “otorite” vb. himayeci değerler, geleneksel toplumda bireyin hayatta kalmasında önemli bir unsur olarak etkisini her zaman hissettirir. Bu tür toplumlarda değerler korunması ve yeni nesillere aktarılması gereken kutsal nitelikler olarak bireyin önüne sunulur. Çalışma kapsamında görüşleri alınan öğretmenler de himayeci değerlerin korunması gerektiğini belirtmektedirler.

Çalışmanın kavramsal kısmında ayrıntılı olarak üzerinde durulduğu gibi, himayeci değerler geleneksel toplumlarda, birey üzerinde önemli ölçüde etki gücü oluşturur. Geleneksel toplumda himayeci değerlerin yaptırım gücü yüksektir. Birey, toplumu ve mensubiyetlerini varlığının yegâne nedeni olarak görmekte ve kabullenmektedir. Bu kabulleniş ise bireyselliği etkilemekte, bireyin kendisini topluma-gruba adamasına, teslimiyetine neden olmaktadır. Öyle ki, bireyin dünyaya getirilmeye karar verilmesinden başlayarak hayatının ilerleyen her aşamasında; önce ailesine, çevresine, sonra da vatanına ve milletine hayırlı ve yararlı bir evlat olması temennisi yer almaktadır. Hayırlı ve yararlı evlat temennisi içerisinde; itaatkâr, saygılı, geleneklerine ve inançlarına bağlı olma gibi değer anlayışları öne çıkmaktadır.

Himayeci değerlerin etkisi ile ortaya çıkan bağlanma duygusu, bireyin gelişme ve yeniliklere karşı bakışını da olumsuz etkileyebilmektedir. Çünkü toplum yapısında ortaya çıkacak küçük farklılaşma birey tarafından, kutsal kabul edilen değerlerin yok olacağı, ortadan kaybolacağı şeklinde bir tehdit olarak algılanabilmektedir.

Değerler uzun bir geçmişin ürünü olarak ortaya çıkar ve “yine uzun bir devir içinde değişmeye uğrar, emirle, cebirle değişikliğe tabi tutulamazlar. Şayet bu yola gidilirse o toplumun iç bağı çözülür, ateşte (hare) erimiş bir duvar gibi (talar) boşalır tek tek dökülür (Arar, 1984: 13). Her alanda gerçekleşecek toplumsal değişim için değerler sisteminin dikkate alınması önemlidir. Değişim sürecinde toplumun bir zamanlar gerçekleştirmiş olduğu değerler sürekli olarak ayıklanır. Ayıklamayı içinde yaşanan toplumun değer duygusu yapar. Bu duygu zamana uygun olanı bırakır. Uygun olmayanı atar (Akarsu, 2002: 28). Toplumsal değişim sürecinde ise eğitimin rolü büyüktür. Bireyin eğitimi genelde içinde yaşadığı toplum tarafından belirlenir ve kontrol edilir. Eğitim ise toplumsal ortamın varlığıyla mümkün

olmaktadır. Bu nedenle de gerçekleşmesi düşünülen eğitim, toplumun sahip olduğu düşünce etrafında şekillenmek durumundadır. Çünkü her toplum eğitim sistemini bir ortam olarak koşullandırır. Her eğitim sistemi toplumun gereksinimlerine cevap verir ve toplumun bir anlatımı olur. Diğer yandan toplum, eğitim sisteminin amacı ve hedefidir (Aron, 1973: 204). Dolayısıyla eğitim sisteminin yapısı toplumsal ortamın özelliklerine göre şekillenir. Çalışma kapsamında yapılan anket ve görüşmelerde elde edilen veriler de himayeci değerlerin korunması gerektiği noktasındadır. Fakat himayeci değerlerin gelişme ve yeniliklere göre yeniden tanımlanması ve yeni anlamlarla donatılması gerektiği görüşü görüşleri alınan öğretmenlerce benimsenmektedir.

Eğitim toplum yapısını yansıtır; toplum da eğitimde ifadesini bulur. Karşılıklı gerçekleşen bu etkileşim göz önüne alındığında, eğitim ve toplum arasındaki karşılıklı ilişkiler, eğitime toplumun damgasının vurulmasına sebep olduğu gibi, toplum da eğitim yoluyla kazandırılmaya çalışılan kimliği edinir. Bu süreçte bireyin yaşadığı çevreyi oluşturan toplum ve bireyin topluma uyumunda temel rolü üstlenen eğitimden beklenen, mevcut değerleri aktarmakla birlikte, yeni değerler ortaya çıkarmak ve mevcut değerleri zamana ve ihtiyaçlara göre yeniden tanımlamak olmalıdır. Bu doğrultuda öğretmenler de himayeci değerlerin çağa uygun tanımlamalarla donatılması gerektiği noktasında birleşmektedirler.

Milletlerin yaşayış ve düşünüşüne ait bütün değerlerini tarihi süreç içerisinde nesilden nesile aktararak ve geliştirerek sürdürdüğü çalışmaların en büyüğü eğitim çalışmalarıdır (Ülken, 1967: 11). Geleceğini güvence altına almak isteyen toplumların en büyük yatırımları eğitime olmaktadır. Eğitime gereken önemi veren toplumların geleceğe daha güvenli ve sağlam bakabilmek isteyen toplumlar olduğu görülmektedir. Bu tür toplumlar eğitim yoluyla geleceğin bireylerini yetiştirme yolunda gerekli çabayı göstermektedirler. Kendine güvenen, girişimci, karar verebilen ve kendi karlarını uygulayabilen, sorgulayan, eleştiren, üreten, kendi ayakları üzerinde durabilen, başkalarına bağımlı yaşamayı istemeyen bireyler bu toplumların eğitim yoluyla yetiştirmek istediği bireylerdir. Bunun gerçekleştirilmesinde toplumların geçmişten devraldıkları alışkanlıklarının yani geleneklerinin dolayısıyla da yaşam tarzlarının, değerlerinin etkisi görülmektedir. Eğitim sisteminin geleceğin bireylerini yetiştirmesi, toplumun değerlerini çağa ve geleceğe dönük anlam ve işlevlerle donatmasıyla mümkün olmaktadır.

Değerlerin mevcut ortama ve çağa cevap verecek anlam ve işlevselliğe kavuşturulması birey ve toplum sağlığı açısından önemlidir. Sosyal kontrol mekanizması görevi üstlenen değerlerin bu işlevi en iyi bir biçimde yerine getirebilmesi, toplum yapısında meydana gelen değişime ve yeniliklere göre yeniden tanımlanması gereğini de beraberinde getirmektedir. Toplum yapısında meydana gelen değişimi takip etmede yetersiz kalan değerlerin kontrol görevini yerine getirememesi sonucu toplumda huzursuzluğun ortaya çıkması da kaçınılmaz olabilmektedir.

KAYNAKLAR

- Akarsu, B. (2002). "Değişen Dünyada Bilim ve Değerler." *Bilgi ve Değer*, Ankara: Vadi Yayınları.
- Arar, M. (1984). "İstiklalden İtaate", *Milli Eğitim Dergisi*, Sayı.25, Ocak.
- Aron, R. (1973). *Toplumbilim Düşüncesinde Ana Akımlar: Pareto, Weber, Durkheim*, Ankara: Ağaç İşleri Matbaası.
- Belge, M. (1977). *Türkiye Dünyanın Neresinde?* İstanbul: Birikim Yayınları.
- Berkes, N. (1977). *200 yıldır Neden Bocalıyoruz-1*, İstanbul: Cumhuriyet Yayınları.
- Brubacher, J. S. (1986), "Değerler Özel Mi, Yoksa Nesnel Midir?", Çeviren: Ferhan Oğuzkan, *Eğitim ve Bilim Dergisi*, Sayı 60.
- Doğan, İ. (1999). "Küresel Değerler ve Eğitim: Türkiye Örneği", Ankara: *21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Eğitim Sistemi*, Ulusal Sempozyumu.
- Doğan, İ. (1990). "Demokrasi ve Erdem İlişkisi: Türkiye Örneği," Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi.
- Doğan, İ. (2000). *Sivil Toplum, Ondan Bizde de Var*, İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Doğan, İ. (2002). "Eğitimin Toplumsal Temelleri," *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*, Ankara: PegemA Yayınları.
- Doğan, İ. (2004). *Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar*, Ankara: PegemA Yayınları.
- Dönmezer, S. (1990). *Sosyoloji*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Erdoğan, İ. (1995). *Çağdaş Eğitim Sistemleri*, İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Ertürk, S. (1981). *Diktacı Tutum ve Demokrasi*, Ankara: Yelken Tepe Yayınları.
- Giddens, A. (1994). *Modernliğin Sonuçları*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Güngör, E. (1990). *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Güngör, E. (1993). *Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- İsen, G., Veysel B. (2002), *Ben ve Toplum*, İstanbul: Om Yayınevi.
- Kongar, E. (1982). *Kültür Üzerine*, İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Türkdoğan, O. (1977). *Toplum Kalkınması*, Erzurum: Dedekorkut Yayınları.
- Ülken, Hilmi Z.(1967). *Eğitim Felsefesi*, İstanbul: Ülken Yayınları.
- Ülken, Hilmi Z.(2001). *Bilgi ve Değer*, İstanbul: Ülken Yayınları.
- Yamane, T. (2001). *Temel Örnekleme Yöntemleri*, Çeviren: A. Esin, M.A. Bakır vd., Literatür.